

СЕКЦІЯ КАФЕДРИ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159.923.2

ДОЛИНСЬКА Л. В.,
кандидат психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
НПУ імені М. П. Драгоманова;

ПЕНЬКОВА О. І.,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ПРОЦЕСУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ВЗАЄМИН

У статті аналізується проблема становлення та розвитку особистості як саморегулюючої системи та як суб'єкта самоактивності. Констатується, що уміння критично оцінювати себе, довільно спрямовувати і перебудовувати власні вчинки, прагнення до дотримання соціально цінних і особистісно значущих норм – це вияви саморегуляції поведінки. Вони переконливо свідчать, що поза розвитком даної якості неможливий процес становлення творчої, соціально відповідальної особистості із критичним ставленням до оточуючого середовища, усвідомленням свого місця і ролі серед інших. Експериментально доведено що саморегуляція може здійснюватися за умови, якщо особистість крім здатності адекватно відображати й моделювати наявну ситуацію має змогу перетворювати власну активність (зовнішню і внутрішню) відповідно до моделі передбачуваної ситуації.

Ключові слова: особистість, цінності, свідомість, самосвідомість, самореалізація, поведінка.

Дослідження питання самореалізації особистості викликає значний інтерес як в теоретичному, так і прикладному аспектах. Особливо актуальним воно є в наш час, коли відбувається докорінна трансформація усіх засад суспільного буття. Самореалізація – це переважно усвідомлене, цілеспрямоване планування, побудова й перетворення суб'єктом власних дій і вчинків відповідно до особистісно значущих цілей, актуальних потреб. У процесі саморегуляції поведінки як специфічного виду психічної активності особистість-суб'єкт виходить за межі поставлених ззовні цілей і завдань, проявляючи при цьому здатність самостійно ставити нові цілі, знаходити засоби для їх досягнення, вносити зміни у зовнішні та внутрішні умови, підвищуючи резервні можливості власної психіки на підставі актуалізації провідних мотивів активності. Мета самореалізації особистості досить проста. Це – усвідомлення власної цінності та спроможності у розв'язанні життєвих завдань, визнання своєї автономності. Неспроможність самоствердитись приводить до втрати власного Я, ідентичності і цілісності особистості.

Самореалізація – така форма регуляції поведінки, яка передбачає момент включення у поведінковий акт, починаючи від його мотиваційних компонентів і закінчуючи власною оцінкою досягнутого ефекту поведінки – результатів самопізнання і емоційно-ціннісного ставлення до себе. Специфіка самореалізації, як особливого компоненту самосвідомості, залежить від включення в неї волі і самоконтролю. Самореалізація в системі “Я та інші” спрямована на адаптацію особи до інших

людей і інших соціальних груп. Самореалізація в системі “Я і Я” виявляється у свідомій роботі особистості над собою, коли ставиться мета що-небудь змінити, розвинути, удосконалити в собі.

У дослідженнях, що вивчають самореалізацію, суттєвим є визначення психологічного змісту самого поняття та розмежування його з іншими спорідненими поняттями. Під самореалізацією найчастіше розуміють вміння людини розкривати власні можливості, підпорядковуючи своїм цілям психічні та фізичні функції організму. Самореалізація визначається також і як забезпечення особистісної активності, що обумовлює прояв наполегливості, цілеспрямованості, ініціативності у вчинках, діяльності, праці. В роботах деяких авторів самореалізація розглядається як процес, що спрямований на корекцію або зміну дій у відповідності із завданнями суб'єкта й умовами, у яких він діє.

У психологічній літературі під самореалізацією розуміється система психічного самовпливу з метою свідомого управління особистістю своїми психічними станами у відповідності з вимогами ситуації та доцільністю. Самореалізація є функціональним вираженням тих внутрішніх умов, що визначають ефект зовнішніх, передусім соціальних впливів, завдяки яким особистості притаманна властивість самоактивності.

Реалізуючи мету дослідження, ми виходили з того, що процес самореалізації передбачає власну активність індивіда, спрямовану на самотворення і самоствердження цінності Я. Багато дослідників наголошують, що саме цінності визначають особливості і характер відносин особистості з середовищем, з сім'єю і це, свою чергу, детермінує особливості її поведінки (Боришевський М. Й. [1], Костюк Г. С. [2], Максименко С. Д. [3], Сердюк Л. З. [4], [5], [6] та інші).

Сутність цінності Я полягає у здатності людини оволодівати власним внутрішнім світом шляхом його структурування за критерієм значущості і залежності від можливостей середовища, які вона надає для апробації ступеня даної цінності. Самовдосконалюючись, особистість намагається підвищувати рівень домагань в залежності від рівня її реальних досягнень. Самореалізація є та цінність, що характеризує життєву спрямованість на досягнення вершин у різних сферах буття. Вона має забезпечувати розв'язання життєвих завдань, а саме: 1) погодження особистісних потреб, здібностей з вимогами діяльності (середовища); 2) побудова життя відповідно до власних цілей і цінностей; 3) постійне прагнення до досконалості через протиріччя. Досконала особистість починає керуватись не власними психічними якостями, а виходячи зі свого ставлення до життя, яке визначається її цінностями та метою.

Розглядаючи образ Я з позиції соціальних настановлень, яка передбачає три взаємопов'язаних компоненти: когнітивний (знання про себе, свої можливості, Я-концепцію); емоційно-оцінний (самооцінка можливостей, прийняття чи неприйняття себе); поведінковий (готовність і здатність діяти заради мети), ми вважаємо, що у процесі самореалізації особистість актуалізує лише ті цінності, які відіграють у її житті важливу роль. Саме завдяки цьому вона формує індивідуальну систему ціннісних орієнтацій, від яких залежить динаміка її самовдосконалення. На базі ціннісних орієнтацій формується мотивація особистості, на яку позитивно впливає наявність вибору і свобода його здійснення. Індивід завжди мотивований і здійснює вибір між альтернативними формами поведінки. Також на даний вибір впливають цінності самореалізації, які відображають внутрішню потребу людини до самозмін. Можна говорити, що цінності є підставою для самовдосконалення і факторами самореалізації особистості, сприяючи появі ефективних засобів самотворення. В той же час, ціннісний компонент може обмежувати життєві домагання, якщо це необхідно для реалізації найбільш значущих для особистості життєвих цілей.

Самореалізація особистості – це усвідомлене, цілеспрямоване планування, побудова й перетворення суб'єктом власних дій і вчинків відповідно до особистісно значущих цілей, актуальних потреб. Самореалізація може здійснюватися за умови, якщо особистість крім здатності адекватно відображати й моделювати наявну ситуацію має змогу перетворювати власну активність (зовнішню і внутрішню) відповідно до моделі передбачуваної ситуації. Завдяки складності даного феномена, у

науковій літературі існують підходи, у яких чітко представлені автентичні методологічні конструкти, концепції, дослідні методи для пізнання цієї особливої сфери розвитку людини в онтогенезі.

Література

1. Боришевський М. Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. К. : Академвидав, 2010. 416 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко. К. : Рад. шк., 1989. 608 с.
3. Максименко С. Д. Структура особистості: теоретико-методологічний аспект дослідження. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. Нора-прінт, 2004. Вип. 24. С. 3-15.
4. Сердюк Л. З., Данилюк І. В., Турбан В. В., Пенькова О. І., Володарська Н. Д. та ін. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості : монографія / ред. Л. З. Сердюк. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 192 с.
5. Сердюк Л. З., Яблонська Т. М., Данилюк І. В., Пенькова О. І., Володарська Н. Д. та ін. Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості : монографія / ред. Л. З. Сердюк. Київ : Педагогічна думка, 2015. 197 с.
6. Сердюк Л. З., Яблонська Т. М., Пенькова О. І., Володарська Н. Д., Пилипенко Л. І., Антоненко В. В. Самотворення у розвитку особистості : наук.-метод. посіб. / ред. Л. З. Сердюк. Київ : Педагогічна думка, 2015. 93 с.

Lubov Dolynska, Olena Penkova. PSYCHOLOGICAL FACTORS OF A PERSON'S INDIVIDUAL'S SELF-REGULATION IN THE SYSTEM OF SOCIAL RELATIONS

The article analyzes formation and development of a person as a self-regulated system and as an actor of self-activity. It is stated that the ability to evaluate critically oneself, to direct arbitrarily and restructure one's own actions, the desire to comply with socially valuable and personally significant norms are manifestations of behavioral self-regulation. The article justifies convincingly that without such developed personal trait, a person cannot become creative, socially responsible with a critical attitude to own environment and awareness on own place and role among other people. The performed experiment has proven that self-realization can take place under the condition when a person, besides his/her ability to reflect adequately and to model a current situation, is able to transform his/her activities (external and internal) in accordance with the created model.

Keywords: *personality, values, consciousness, self-consciousness, self-realization, behavior.*

УДК 159.942.5:376.1.08

ДОЛИНСЬКА Л. В.,
кандидат психологічних наук,
професор, завідувач кафедри психології;
ЗАУШНІКОВА М. Ю.,
аспірантка кафедри психології

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ УСТАНОВОК В СТРУКТУРІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЛОГОПЕДА

У статті розглядається комунікативна компетентність та її складові як необхідна умова професійного успіху вчителя-логопеда.

Проаналізовано результати емпіричного вивчення особливостей соціально-психологічних установок емоційно-мотиваційного компонента комунікативної компетентності майбутнього логопеда. Наведено кількісні і якісні дані, показано динаміку розвитку соціально-психологічних установок майбутніх логопедів.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, структурні компоненти, майбутні логопеди, соціально-психологічні установки.*